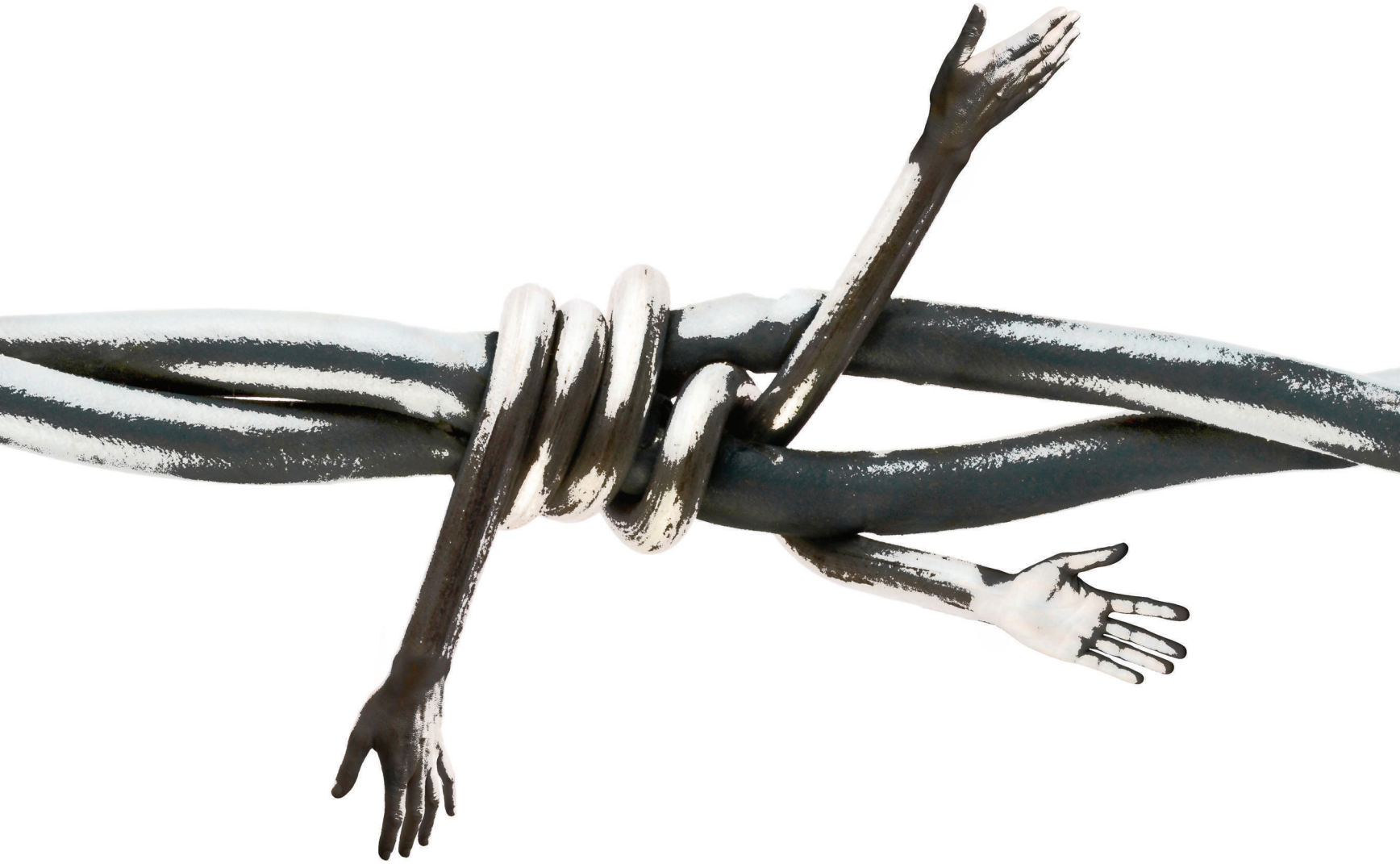

DOSYA: GÖÇMENLİĞİN YENİ HÂLLERİ

Dosya Editörü: Levent SOYSAL

Khas öğretim üyesi

2011'de patlak veren Suriye iç savaşından beri Türkiye, dünyanın en fazla Suriyeli mülteci barındıran ülkesi durumuna geldi. Ülke içi siyasetin ve gündelik yaşantımızın kaçınılmaz bir parçası olarak göç ve göçmenlik olgusunu ele alan bu dosya ile Türkiye'den Avrupa'ya göçün tarihine ve geldiği noktaya, son dönem gelişmeler üzerine Avrupa ile Türkiye arasında yapılan anlaşmanın içeriğine, Türkiye - Yunanistan arasındaki geçişlerde çalışma yapan göçmen dayanışma gruplarının çabalarına ve Türkiye ve Ortadoğu'ya yayılmış göçmen kamplarına bir pencere aralanıyor.

GÖÇ DOSYASINI AÇARKEN...

Levent SOYSAL

Khas öğretim üyesi

Göç meselesi bir küresel ve tarihsel olgu olarak yeni değil. İnsanlık, dünya ve ülkeler tarihi bir anlamda göçlerin tarihi olarak okunabilir, yazılabilir. Göçlerin uzun geçmişini bir yana bırakıp, İkinci Dünya Savaşı sonrasının kısa tarihine bakarsak dünya üzerindeki insan hareketliliğinin, yurttaşlık ve insan hakları söylemi ile kurumları çerçevesinde istikrarlı olmasa da bir düzene oturduğunu, uluslararası düzeyde kurumsallaştığını söyleyebiliriz. Yine de zaman zaman konunun siyaset ve kamuoyunun gündemine girdiği, örneğin 1960'lardaki "misafir işçi" uygulamasında olduğu gibi, yoğun tartışmalı dönemler olmaktaydı. 1980'lerden itibaren ise hem göç dalgaları ve tartışmaları yaygınlaştı, hem de mesele neredeyse içinden çıkılamaz, eldeki kurumlar ve söylemler çerçevesinde idare edilemez çatışmalı boyutlara ulaştı. Geçtiğimiz yıllarda, Türkiye dâhil çeşitli Akdeniz ülkeleri üzerinden Avrupa Birliği kapılarına dayanan göç ve Avrupa Birliği'ne bağlı ülkelerin gelen göçe direnmeleri, konuyu birden dünya gündemine taşıdı. Amerika Birleşik Devletleri Başkanlığı'na yeni seçilen Donald Trump'ın yedi Müslüman çoğunluğa sahip ülkeye bir başkanlık kararnamesi ile koyduğu vize engeli ise, tartışma ve çatışmaları olabildiğince alevlendirdi. Ülkemize sığınmış bulunan iki buçuk milyonu aşan Suriyeli, sayıları kesin bilinmeyen Afrika ve Asya üzerinden Türkiye'ye gelen göçmen, bunların hukuksal statülerine, yaşam koşullarına ilişkin tartışmalar, ülke içi siyasetin ve hepimizin gündelik yaşantısının kaçınılmaz bir parçası oldu. Kısaca hem ülke içi, hem de dünya çapında bir göç olgusunun getirdiği tartışmaların içindeyiz. Dosyamızla Türkiye'den Avrupa'ya göçün tarihine ve geldiği noktaya (Doç. Dr. Levent Soysal, Kadir Has Üniversitesi), son dönem gelişmeler üzerine Avrupa ile Türkiye arasında yapılan anlaşmanın içeriğine (Prof. Dr. Şule Toktaş, Kadir Has Üniversitesi ve Prof. Dr. Ahmet İçduygu, Koç Üniversitesi), Türkiye-Yunanistan arasındaki geçişlerde çalışma yapan göçmen dayanışma gruplarının çabalarına (Doç. Dr. Eylem Yanardağoğlu ve Doç. Dr. Pantelis Vatikiotis, Kadir Has Ünivresitesi) ve Türkiye ve Ortadoğu'ya yayılmış göçmen kamplarına (Mimar/Delft Üniversitesi Doktora Adayı Merve Bedir) bir pencere açmak istedik. Dosyamızı tamamlayan fotoğraflar ise Mimar Merve Bedir ve Kadir Has Üniversitesi Kurumsal Fotoğrafçısı Ulaş Tosun'un arşivlerinden seçtikleri göç(men) manzaraları...

İstanbul, Küçükpazar
Fotoğraf: Ulaş TOSUN

İstanbul, Küçükpazar
Fotoğraf: Ulaş TOSUN

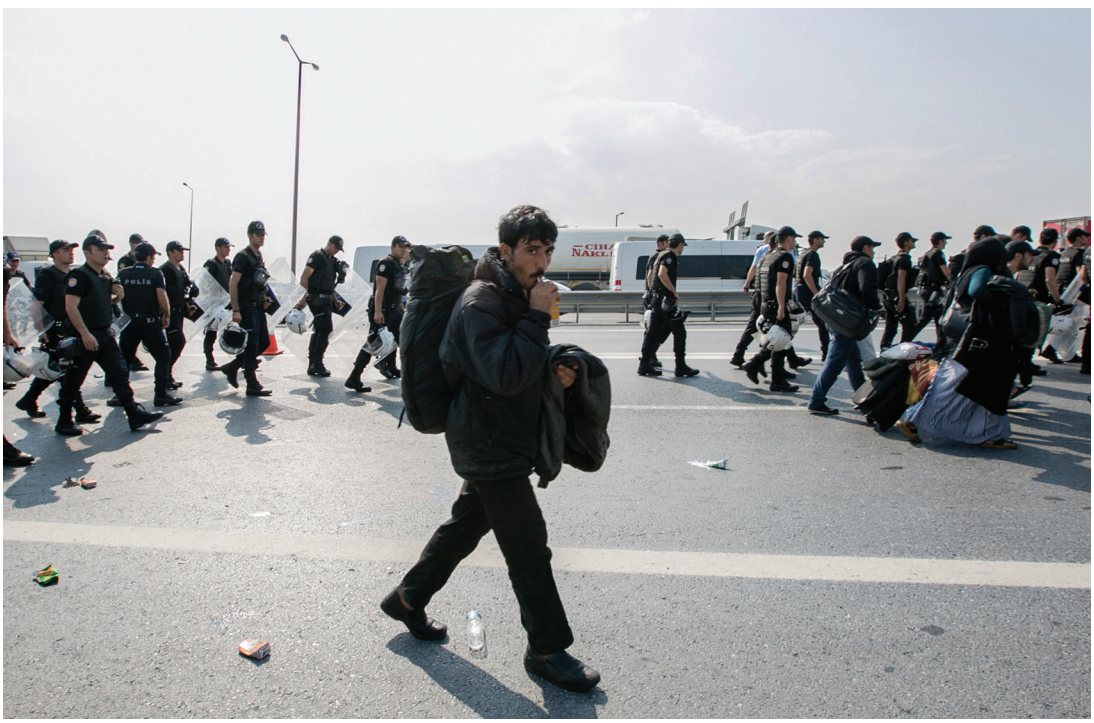

İstanbul'dan Edirne'ye yürüyüş, 2015
Fotoğraf: Ulaş TOSUN

Suriye sınırından geçiş, 2014
Fotoğraf: Merve BEDİR

GÖÇMENLİĞİN YENİ HÂLLERİ

Röportaj: Levent SOYSAL

Khas öğretim üyesi

Merve Bedir, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü mezunu (2003), mimar, küratör ve akademisyen. Şu anda Delft Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde doktorasını sürdürmekte ve L+CC tasarım ve araştırma ofisinin ortağı. "Misafirperverlik Sözlüğü" (Studio X-İstanbul, 2014), İstisna Nehir (Bir Mimarlık Haftası, Plovdiv, 2014) ve "Aformal Akademi"nin (Shenzhen Bienali, 2015) küratörlüğünü yaptı. "Orada Ne İnşa Ediyoruz?" (Bükreş Bienali, 2016), "Biz İnsan mıyız?" (İstanbul Tasarım Bienali, 2016) ve "Aidiyet'ten Sonra" (Oslo Trienali, 2016) sergilerine katıldı. *Volume, MONU, Quaderns, Zivot, Re-Site, Cairobserver, Funambulist* gibi dergilerde yazıları yayınlanan Merve, Mekânda Adalet Derneği üyesi ve Matbakh - Mutfak kolaylaştırıcısı ve gönüllüsü. Göç ve kamplar; sanatçı, akademisyen ve mimar kimliğiyle üzerinde düşündüğü, çalıştığı konulardan biri. Deneyimlerinden kalkarak göçmenliğin yeni halleri üzerine konuştuk.

Merve, sen son yıllarda göçmen/ilticacı (yoksa göçebe mi desek) kamplarını gezdin. Neden diye bir soruyla başlasak?
Öncelikle göçmen sözcüğünü nasıl kullandığımıza ilişkin bir açıklama ile başlayalım. Yasadışılaştırılmış[1], yerinden edilmiş insanlardan bahsediyorum. Motivasyonlarından ya da gelecekte mülteci statüsünü edinme ihtimallerinden bağımsız olarak, başka bir ülkede yaşamak için kendi ülkesini terk eden tüm insanlar için "göçmen" terimini kullanıyorum. Yasadışılaştırılmış göçmen terimi ile göçmenlerin bir özelliğini nitelemek için değil, yasadışılığın devletler hukukunun bir ürünü olduğunu vurguluyorum.

Son beş yılda değişik nedenlerle Türkiye dâhil pek çok ülkede göçmen kamplarında bulundum. Midilli'deki kamplarda gönüllü olarak çalıştım. Columbia Üniversitesi GSAPP (Graduate School of Architecture, Planning and Preservation - Mimarlık, Planlama ve Koruma Lisansüstü Programı) "Sınırların Yankısı[2]" yaz okulunun yürütücüsü olarak Ürdün'de enformel kampları ve Birleşmiş Milletler kamplarını gördüm. Bulgaristan'da "İstisna Nehir"[3] konulu, Bir Mimarlık Haftası küratörlüğüm kapsamında Sofya ve Meriç boyundaki kabul merkezlerini, Türkiye'de "Misafirperverlik Sözlüğü[4]" sergisi küratörlüğüm kapsamında Gaziantep'teki kampları inceleyebildim. Avrupa Birliği kültür programı olan "Gelecek Mimarlık Platformu[5]" içerisinde araştırmacı olarak Kale'deki ve Zagrep'teki kampları gördüm.

Misafirperverlik Sözlüğü benim açımdan bakınca tüm bu işlerin kavramsal çerçevesi haline geldi. Sadece kamplar değil aslında; kentsel mekân, sınırlar, genel anlamıyla kapatma alanları, geçici yerleşimler üzerinde çalıştım. Bu mekânları, hem yeri ve zamanı kapsayan bir gerçeklik olarak üretilen ve deneyimlenen, hem de beklenmeyen ve hesaplanmayan çok katmanlı gösterenler olarak inceledim. Aidiyet(sizlik), umut(suzluk), dayanışma, yerleş(eme)me ve yerinden edilme gibi kavramların mekânsal karşılıklarını okumaya çalıştım.

Kamplara geçmeden bu *Misafirperverlik Sözlüğü* nedir, biraz açar mısın?

Başlangıçta Studio X Istanbul'da yaptığımız sergiye verdiğimiz isimdi. Derrida'dan yola çıktık:

> "… yabancı, öncelikle misafirperverliğin yükümlülüklerinin kurgulandığı yasal dile yabancıdır, sığınma hakları, bunun sınırları, normları, uygulanışı, vs. O, kendisinin olmayan, evin hakimi, ev sahibi, kral, lord, otorite, ulus, devlet, baba, ...'nın O'nu zorladığı bir dilde misafirperverlik istemek zorundadır. Bu şahsiyet, O'nu kendi diline çeviriye zorlamaktadır ve bu ilk şiddet eylemidir."
> (Jacques Derrida, *Misafirperverlik Üzerine*)

Sergi, Türkiye'nin sürekli değişen sığınma politikalarının muğlak yasal bağlamla bir araya geldiğinde farklı göçmen grupların farklı muamele görmesi anlamına geldiği, bunun, göç ve sığınma ile ilgili hiyerarşisi ağır, çok katmanlı bir dilin ortaya çıkmasına neden olduğu, ve bunların kentsel mekân üzerinden okunabildiğini iddia etmekteydi. Bahsettiğimiz (mekânsal) dilin araştırılmaya başlanması girişimi olarak *Misafirperverlik Sözlüğü*, misafir, ev sahibi ve misafirperverliğe dair iç içe geçmiş kavramları ve yanılgılarını ortaya çıkarmayı amaçladı. Derrida'nın metinleri üzerinden kurgulanan sergi, misafir ve ev sahibi arasındaki pek çok sorumluluk ve gerilim içeren ilişkiye ve bunun kentteki göstergelerine baktı: Misafir ve ev sahibi, ne zaman birine ziyaretçi ne zaman yabancıdır? Hangi durumda birbirlerine düşman hangi durumda tutsak olurlar? Misafir nasıl görünmez olur?

İstanbul, bu sorumluluklar ve gerilimler karmaşasını sergileyen önemli şehirlerden biri. Sergi, bu karmaşıklığı çeşitli işler üzerinden inceledi: tam bir kapatılma mekânı olarak bir zamanlar Yabancılar Misafirhanesi adındaki Kumkapı Göç İdaresi Geri Gönderme Merkezi (Alican İnal ile ortak çalışmamız, "Misafirhane"), yerinden edilmenin ve gizli isteklerin mekânı olarak bir süreliğine mülteci kampına dönüştürülmüş bir yaz kampı (Banu Cennetoğlu, "Grozni'de palmiye ağacı var mıdır?"), göçmenler için ve onlar tarafından bir direniş mekânı olarak futbol stadyumu (Artıkişler Kolektifi, "Stadyum"), kentte farklı yer alma biçimlerinin kesişme alanı olarak dil (Metehan Özcan, Auguy Lufuluabo, Abd Nova, Basem Nabhan "Yer almak"), yeni maddi ve manevi toplumsal katmanların oluşması için yıkılması gerektiği düşünülen bir mahalle ve zaman ("isimsiz", Ülkü Oktay). Sergideki işlere, misafirperverliğe ait sözcükleri çeşitlendiren ve ayrıntılandıran belge ve yazılı kaynaklar eşlik etti.

Bugün ise "Misafirperverlik Sözlüğü" bu konuda dört yıldır bazen kendi başıma yürüttüğüm, bazen çeşitli ortaklıklar içerisinde yaptığımız çalışmaların üst başlığı oldu. Başlangıçta göçe dair bazı yönetmelik ve genelgelerde bulunan, politikacılarımızın dilinden düşmeyen "misafir", "ev sahibi" ve "misafirperverlik" kavramlarının ironisi ve içerdikleri şiddet ilgimi çekti. Çalışmanın kuramsal çerçevesi için Derrida ile başladım. Bugün çalışma Derrida'nın çizdiği çerçevenin ötesinde bir noktada. "Sözlük" kavramını kullanmayı bu anlamda uygun buluyorum. Göçün karmaşıklığını oluşturan tüm katmanları birbiriyle ilişkilenmeye zorlamadan, mekân üzerinden (birlikte) okuma imkânı veriyor.

Gelelim kamplara. İlk soru tabii ki genel izlenimlerin? Yazılı basından okuyoruz ama beş yıllık gözlemlerin çerçevesinde senin birinci elden gördüklerini dinlemek isteriz.

Kamp derken göçmenler için geçici yerleşimler olarak düşünelim bu sorunun cevabını. Göçmenleri kontrol etmek için hiyerarşisi ağır bir bürokrasi ve güvenlik dili kullanılıyor ve buna göre kaldıkları yerlerin isimleri değişiyor. Devletlerin, sivil toplumun, belediyelerin, Birleşmiş Milletler'in organize ettiği, bunların bir ya da birkaçının birlikte yönettiği geçici yerleşimler var. Kabul merkezi, geri gönderme merkezi, mülteci kampı gibi çeşitli şekillerde anılıyorlar. Burada geri gönderme merkezlerini ayırmak gerekiyor galiba yine de. Zira buralar güvenlik anlamında tamamen kapalı, göçmenlerin sınır dışı edilmeden önce son bulundukları yerler. Bir de 2015'te, kısa süreliğine de olsa kendi kendine yönetimin gerçekleştiği bir kamp gördüm. Kilis yakınlarında Yarmuk'tan gelen Filistinliler'in kurdukları ve yönettikleri bir kamptı burası.

Nisan 2016'da Kale ve Grande Synthe'deydim[6]. Arkasından Melbourne'deki alıkoyma merkezlerine gittim. Fransa ve Avustralya örnekleri birlikte daha uzun ele alınabilir. Burada bence Avrupa Birliği'nin Pasifik Çözümü'nden öğrenmeye başladığını görüyoruz. Hem göçmenlerin kamplara terk edilip, isimlerden rakamlara, kampların bu anlamda "kara delik"lere dönüşmesi bakımından, hem de kampların masraflarını vatandaşların vergilerinin karşıladığı

özel şirketler tarafından "işletilmesi" bakımından.

Eski Yugoslavya ve Bulgaristan'daki geçici yerleşimlerin hali çok acı. Yeniden işlevlendirilerek kullanılan pek çok bina ve özellikle oteller, inşaatı durmuş ve boş kalmış ve o halleriyle kullanılan binalar olarak karşımıza çıkıyor. Ama (bazı ülkelerde güvenlik haricinde) neredeyse hiç kimse ilgilenmiyor buralarla. Herkes kendi başının çaresine bakmaya çalışıyor. En basit gündelik ihtiyaçlar için, yemek, temizlik gibi, standart altı demek bile yetersiz. Bununla birlikte Slovenya'da işgal evleri biçiminde geçici yerleşimler var. Yunanistan'daki işgal evleri pek çok kere haber oldu, üzerine yazıldı, okumuşsunuzdur[7].

Midilli'deki Suriye dışından gelen tüm göçmenlerin kaldığı kamplarda gönüllü idim yazın. Belediye'nin sivil toplum örgütleri ile birlikte organize ettiği bu kampların bütçeleri çok düşük, çadırlarda kalınıyor. Göçmen kadar gönüllü var neredeyse bu kamplarda. Polis ara sıra kampın tepesinde uçurduğu *dron*'larla gevşek bir güvenlik yaklaşımı sergiliyor. Bu, Suriyeliler'in kaldığı kampların tam tersi bir yaklaşım. Kamplardaki küçük bahçeler, yemekhane ve diğer ortak mekânlar üzerinden gönüllülerle göçmenler arasındaki dayanışma ve sorunları ortaklaştırmanın, empati ve sorumluluk bilincinin, *trans-locale* vatandaşlık anlayışının, kamusal alan ve müştereklerin yeni bir okuması yapılabilir diye düşünüyorum.

Gaziantep'te aktif çalışıyor olmama rağmen Kilis ya da Islahiye kamplarına gitmeyeli 2 yıl oldu. Bu kamplara girerken fotoğraflarınız çekiliyor, kimliğiniz alınıyor, uzun uzun bekletiliyorsunuz. Üç katman dikenli tel ve aralarındaki askeri ve servis yolları ile çevrelenmiş, her beş yüz metrede gözetleme kuleleri olan yerleşkeler bunlar. Bu kapatma hali çok rahatsız edici.

Ürdün'deki Birleşmiş Milletler Zaatari Kampı zaten başlı başına bir laboratuvar! Üzerine çok araştırıldı, yazıldı. O kampın yöneticisi Kilian Kleinschmidt ve Midilli kampının eski *Wall Street*li yöneticisi yeni derebeyi karakterler olarak dikkat çekici. Bu, şimdilerde üzerinde çalıştığım konulardan biri.

Son olarak Türkiye'de Suriye sınırında ve Ürdün'de geçici Dom (Çingeneler'in Ortadoğu'da yerleşen kolu) yerleşimleri var. Bunlar mevsimlik tarım işçilerinin kampları gibi görünüyorlar. Belli ölçüde bunlara da dönüşmüşler. Kemal Vural Tarlan'ın konu ile ilgili raporu yayınlandı geçenlerde, tavsiye ederim[8].

Bu Zaatari Kampı'ndaki durumu açabilir misin? Kadir Has'ta yaptığın sunumda anlattıkların ilgimi çekmişti.

Kısaca anlatmak gerekirse, Zaatari Temmuz 2012'de açıldıktan sonra kampın yönetimi açısından en büyük sorun Mart 2013'de kamp nüfusunun bir hafta gibi bir süre içerisinde 156 bine çıkması oldu. Göçmenlerin sürekli protestoları Ürdün güvenlik güçleri ile çatışmalara dönüşmeye başladı. Son gösterilerden birinde kampta bir Suriyeli göçmenin vurularak öldürülmesinin ardından Kleinschmidt kampın yeni yöneticisi olarak atandı.

Yaptığı ilk işlerden biri konteynerleri tekrar numaralandırması ve bir adres envanter sistemi oluşturması idi. Kampta kalanların telefon numaralarını topladı, bu adreslerle eşleştirdi. Buna bağlı olarak altyapı ve nüfus yoğunluğu çalışmaları yapıldı. Fazla nüfus Azrak kampına tahliye edildi. Şu anda Zaatari'nin nüfusu 75000 - 80000 arasında. Bunun ardından Zaatari'de kalan göçmenlere konteynerlerini kamp içerisinde istedikleri yere taşıyabilme olanağı sundu. Kendi iş yerlerini (lokanta, kafe, tamirat, …) açmalarına izin verdi. Kampta bir emlak piyasasının oluşmasının da temelleri oldu bunlar. Örneğin Zaatari'de bir "Champs Elysee Caddesi" ortaya çıktı.

Sonrasında Massachusetts Teknoloji Enstitüsü, Amsterdam Üniversitesi, Columbia Üniversitesi ve bunun dışında pek çok ortakla teknoloji, araştırma ve geliştirme projeleri başlattı. Bu projelerle kampta (sürdürülebilir) enerji, mobilite, vergi yönetimi, servislerin yönetimi gibi konularda yenilikler getirildi. Sonra Kleinschmidt BMMYK'dan ayrıldı, kendi danışmanlık şirketini kurdu. O gün bugündür pek çok farklı kanaldan "kampların şehirler gibi işleyebileceği" üzerine çalışıyor.

Günün sonunda, elektrik ve su faturalarını BMMYK'nın ödediği, kendi kendini organize eder görünen, FIFA'dan Sınır Tanımayan Doktorlar'a pek çok kurumun yardım ve hayır işleri yaptığı, artık protestoların tehlikeli hale gelmediği, kimsenin yaralanıp ölmediği bir kamp elde edildi.

Yanılmıyorsam Türkiye'deki kamplardan biri "örnek" kamp olarak seçilmişti, hatta ödül bile almıştı. "Kampın ödül alması", bu konuda ne diyorsun?

Kilis Kampı seçilmişti, New York Times'da çıkmıştı haber.[9] Bir insanın kampta ortalama 17 yıl yaşadığı mevcut durumda, herhangi bir kampın ödül almasına olumlu yaklaşamıyorum. Bir de yukarıda Zaatari örneğinde kısaca anlatmaya çalıştığım teknoloji ve inovasyon, mülteciler için yarışmalar, IKEA'nın kamplar için ürettiği nesneler, kampların ödül alması yollarıyla insanların yerinden edilmesinin ve yasadışılaştırılmasının, acılarının ve travmalarının neoliberal düzen tarafından normalleştirildiğini ve finansal sektör(ler)e dönüştürüldüğünü ortaya koymamız gerekiyor.

Kadir Has'taki sunumunda Kumkapı'daki kamptan da söz etmiştin. Geçenlerde yangın çıkan yerleşimdi bu galiba.

Son iki yılda, Midilli, Kale ve Hatay'daki kamplarla ilgili yangın haberleri hatırlıyorum. Zaatari ve Kilis hariç, gördüğüm yerlerin hiç birinde yangın çıkmasına şaşırmazdım. Bazıları el yordamıyla göçmenlerin kendi kendilerine ya da gönüllülerle birlikte kurdukları kamplar, bazılarında ise herhangi bir kontrol yapılmıyor.

Bu noktada AFAD'ın da kamp yapım ve yönetiminde gerçekten deneyimli ve iyi olduğunu biliyoruz. Ciddi bir plan ve yönetmelik dâhilinde hareket ediyorlar. Hatay yangını sanırım çadır kampta çıkmıştı. Konteyner kamplara göre daha kolay çıkmış olabileceğini tahmin ediyorum. Ama bu tartışılabilir, kabul edilebilir bir durum olmamalı tabii ki.

Bir başka açıdan bakalım: Mesela mülteci kamplarında çıkan yangınla, Aladağ'daki yurtta çıkan yangın nasıl ortaklaşıyor? Bence görünen o ki sorunlar bir "mühendislik" sorunu olarak tarif edilmekte ve bu tarif üzerinden hem atılması gereken adımlar hem de hesap vermesi gereken sorumlular sınırlandırılmakta. Ancak bu trajedilerin teknik gibi görülen nedenlerinin arkasında, politik tercihler yatmakta. AFAD adı üstünde "acil" durum yönetim kurumu. Beş yıldır mevcut olan bu kamplar üzerinden aciliyet konuşulabilir mi, önce onu sorgulamak gerek.

Yeni trajedilerin önlenebilmesi bu politik tercihlerin değiştirilmesi

ile mümkün olabilir: Sığınmacıların belirsiz durumları, mülteci statüsünün zorlukları, milli güvenlik meselesinin aşırı katılaşmış hali, kokuşmuş göç politikaları, vs. Bunları çözmeden yangınlar da, eğitim de, sağlık da çözülmeyecektir.

Kumkapı Geri Gönderme Merkezi'nde ise göçmenler yangın çıkararak kaçtı, burada yangın bir direniş aracı oldu.

Yakınlarda *dezeen* adlı bir sitede *Refugee Cities* (Göçmen Kentleri) adlı ABD menşeli bir NGO'nun uzmanlarının bu kampları bir çeşit özel girişimcilik bölgeleri (SEZ; *Special Enterprise Zones*) gibi ele almayı önerdiğini okudum. Aynı yazıda UNHCR'ın MIT'nin D-LAB'i ile birlikte mültecilerin kendi sorunlarını kendilerinin çözebilmeleri üzerine tasarım çalışmaları yaptıklarından da söz ediliyordu. Çözüm burada mı yatıyor?
İşte bu çalışmanın çıkış noktası Zaatari. Mimarı ise 2014'de kampı ziyaretimizde kendisini kampın belediye başkanı olarak tanıtan Kleinschmidt. Zaatari'nin yöneticisi olarak atandıktan hemen sonra asayişi sağlayabilmesi ve bunu yapabilmesinin sırrı olarak insanların kendi hayatlarını kendilerinin yönetmesine izin vermesi ile ünlenmişti.

Göç meselesine, hele de yasadışılaştırılan ve yerinden edilen insanları düşündüğümüzde finans temelli bir çözüm bulunması gibi bir pozisyon almayı kabul etmiyorum. Son bir yıl içerisinde sadece iltica meselesinde değil, genel olarak hak temelli yaklaşımdan nasıl bu kadar uzaklaşabildik akıl alır gibi değil. Türkiye – Avrupa Birliği arasındaki Göçmen anlaşması bunun bir örneği. Bu özel girişim bölgeleri fikri de ona benzer. İnsanların hareket özgürlüğü hakkına ne oldu, barınma hakkına, demokrasi kavramına...

Biliyorsunuz Sınır Tanımayan Doktorlar, Mülteci Yüksek Komiserliği bu göçmen anlaşması altında kampları yönetmeyi, çalışmayı reddetti.

Şimdi de adını başka bir şey koymak istiyorlar korkarım: Özel Girişim Bölgesi. Halbuki kişiler kendi seçimlerini yapabilmeliler. Ölümden kaçan insanlar bu şekilde tanımlanmış alanlara yerleştirilmemeliler. Korkarım bu şartlar altında bu bölgelerin özellikle ABD'de örneklerini gördüğümüz hapishane çalışma kamplarına dönüşmeyeceğinin garantisini kim verebilir?

Burada tekrar etmek istiyorum, meseleye bir mühendislik meselesi gibi yaklaşamayız, eşitlikçi ve insan haklarını temel alan politikaların üretilmesi gerekiyor.

Son olarak şunu sorayım: Aralık ayı içinde Bangladeş'te yapılan "Global Forum on Migration and Development" konferansının sonuç bildirisinde katılımcı ülkeler "güvenli göç" konusunda fikir birliği içinde ve kararlı olduklarını belirtmişler. Bu tür bildirgeleri sıkça okuyoruz. Hükümetler, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları sürekli bu yönde çaba gösterdiklerini belirtmekteler. Senin de konuşmamızda belirttiğin gibi hemen hemen her yerde bu tür örgütlerin çalışmalarını görmekteyiz. Çıkan sonuç için neler söyleyebiliriz?
Yine önceki iki soru ile birlikte düşünerek eklemeliyim. Salt insani yardımın artık çözüm olamayacağını düşünüyorum ben de. Bugün çözümsüzlük noktasında olduğumuzu düşünüyorum. Öyle ki azalan yeniden yerleştirme kotalarını "gerçekten" hak edenlere verebilmek amacıyla sığınmacılar, mülteci statüsünü sağlayıp sağlamadıklarını kontrol etmek için bir yığın görüşmeye alınıyor. Oysa mülteci statüsü verilmesi anlamında savaş, açlık, eşitsizlik, yerinden edilme, bunların hangisi ötekinden daha önemli faktör olarak değerlendirilebilir ki!

Bugün Suriye'den bahsederken Filistin'le Lübnan arasında nereye koyacağımızı bilmiyoruz. 9/11'den sonra dünya bambaşka bir yer oldu. Savaşlar, karışıklıklar, aynı zamanda özgürlük mücadeleleri ve bunları takip eden otoriter düzenler. Bugünkü insani yardım ve mültecilik sisteminin düzenlenmesi 2. Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştu. Bence şimdi de yeni bir çare bulunması gerekiyor. Öyle bir eşikte olduğumuzu düşünüyorum. Yoksa insanların hayatları alıkonuyor, adını öyle koymaya çekinsek de yeni koloni/kölelik sistemleri oluşturulması yolunda gidiliyor diye düşünüyorum.

Kaynaklar

[1] Göç ve hareketlilik dilinin politikası hakkında daha fazla okumak için bkz. Herald Bauder'in "Neden yasadışılaştırılmış göçmen terimini kullanmalıyız?" *RCIS Araştırma Notu*, no 2013/1 (Ağustos 2013): 1-7.

[2] http://old.arch.columbia.edu/studio-x-global/research/workshops/echoing-borders-shelter-camp-city-and-state.

[3] http://edno.bg/en/one-architecture-week-2015/the-festival

[4] http://globalcenters.columbia.edu/content/exhibition-good-cause-architecture-peace'-and-'vocabulary-hospitality'

[5] http://futurearchitectureplatform.org

[6] Report from Calais and Grande Synthe (Part 2 by Merve Bedir): (Spatial) Transformation of Migration Control (Kale ve Grande Synthe Raporu [2.Bölüm, Merve Bedir)] "Göç Kontrolünün Mekânsal Dönüşümü" http://thefunambulist.net/?s=calais+merve+)

[7] Örneğin: Geride Kalanlar, Artıkişler Kolektifi: http://istanbulunartigi.tumblr.com

[8] https://www.academia.edu/30114215/Suriyeli_Dom_Göçmenler_En_Alttakiler_Rapor

[9] https://www.nytimes.com/2014/02/16/magazine/how-to-build-a-perfect-refugee-camp.html

[10] https://www.dezeen.com/2016/12/09/refugee-cities-turn-camps-into-enterprise-zones/

[11] http://www.thedailystar.net/backpage/130-nations-agree-safe-migration-1329331

DAYANIŞMA EYLEMLERİNDE SOSYAL MEDYA KULLANIMI

Eylem YANARDAĞOĞLU - Pantelis VATIKIOTIS

Khas öğretim üyesi - Khas öğretim üyesi

Son yıllarda çeşitli aktivist eylemlerin yayılmasında yeni medya ve dijital medyanın rolüyle ilgili birçok araştırma yapılıyor, tartışma gerçekleşiyor. Dijital teknolojinin iletişim ağlarını genişletmesiyle birlikte, dünyanın farklı bölgelerindeki toplumsal hareketler kitlesel bir şekilde örgütlenip birbiriyle ilişkiye geçiyorlar.

Özellikle, son on yılda gerçekleşen (Mısır, Tunus ile diğer Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki Arap Baharı; Avrupa'nın güneyi, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'da *Indignados*, ABD'de *Occupy* Hareketi; Türkiye'de Gezi Parkı Protestoları gibi) toplumsal hareketlerde sosyal medyanın kullanım biçimi, teknoloji ve yeni medyanın özgürlükçü potansiyeline dair söylemleri yeniden canlandırmış durumda. Birçok akademisyen ve uzman, sosyal medya kullanımında ("Facebook/Twitter devrimleri") yeni bir döneme girildiği tespitinde bulunuyor.

Son iki yıldır ise, sosyal teknolojilerin (sosyal medya, ağ oluşturma platformları), göçmenler/sığınmacılar ile ilgili aktivist hareketlerin oluşumu ve organize edilmesine katkısının iyice farkına varılmış durumda. Bunlar artık, ulus ötesi erişime sahip ağların oluşumunu kolaylaştırmak ve gerçekleştirilen eylemlerin içeriği ile çeşitliliğini zenginleştirmek açısından belirleyici etmen olarak kabul ediliyorlar. İfade etmek gerekir ki, bu tür üst-belirlenimci (*deterministik*) yaklaşımların, sosyal aktivizm ile medya aktivizmi arasındaki etkileşimde, çevrimdışı (*offline*) ve çevrimiçi (*online*) uygulamaların kesişim noktalarında ortaya çıkan karmaşık pratikleri açıklamakta başarılı olamadıkları da görülüyor. Farklı sosyal, siyasal ve ideolojik gerilimler içinde bulunan toplumlarda, sosyal medyanın nasıl özgül bağlamlarda kullanıldığına bakıldığında, sosyal medya ile medya aktivizmi ilişkisini anlamak açısından birçok gri bölge bulunduğu gerçeği ile karşılaşılıyor.

"Prag Medya Noktası: Medya ve Göç" Konferansı

Belirtilen bu çerçeve içinde, bu makalenin yazarları olarak son iki yılda büyük oranda göçmen akınına uğrayan iki ülke olan Türkiye ve Yunanistan'daki göçmen dayanışma grupları tarafından yeni medya ve dijital medyanın kullanılmasıyla ilgili olarak gerçekleştirdiğimiz bir araştırmayı, 7-9 Kasım 2016'da Çek Cumhuriyeti'nde, Prag'da düzenlenen "Prag Medya Noktası: Medya ve Göç" adlı konferansta sunduk.

Özellikle son iki yıldır yakıcı bir biçimde yaşamaya başladığımız göçmen krizinde yeni medya araçlarının etkin kullanımı, üzerine çok da düşünülmeyen bir konu. Katıldığımız konferansta, Avrupa'nın farklı üniversitelerinden gelen araştırmacıların sundukları son dönem çalışmaları dinledik. Dikkatimizi çeken nokta, çalışmaların bazılarında, göçmenlerin özellikle tercih ettiği ülkelerdeki ana akım gazetelerin, "o kadar pahalı telefonları var, nasıl mülteci bunlar?" ya da " karaya vardıklarında ilk işleri *selfie*

çekmek" gibi başlıklarla yayınlanmış olmaları oldu. Belki basın da, henüz bu yeni teknolojilerin göçmenlerin hayatlarında oynayacağı hayati rolün nasıl anlaşılması gerektiği üzerine çok düşünmemişti. Daha detaylı medya içerik analizleri ise, göçmenlerin/mültecilerin medyada konu edildiklerinde, siyasetçilerin veya uzmanların söylediklerine yer verildiği, buna karşılık göçmenlerin bizzat kendi seslerinin duyurulmadığı tespitinde bulunuyordu. Araştırmacılar, göçmenlerin sesi duyurulduğunda ise, bunun genellikle yeni geldikleri ülkenin geride bıraktıkları kültürle olan benzerlikleri (örneğin; Hristiyan Arapların kiliselerinden söz edilmesi gibi) üzerinden yapıldığını gözlemlemişlerdi. Ana akım medya ve yardım kuruluşlarının söylemlerinde kendilerine yer bulamayan göçmenlerin yeni iletişim teknolojilerini kullanma biçimleri üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında ise, sosyal medyanın; hem geride bıraktıkları hem de yeni yerleştikleri toplulukla olan bağlarını korumak, oluşturmak ya da güçlendirmek için başvurdukları en etkin araçları oluşturdukları ortaya çıkıyordu.

Nitekim, bu araştırmalara göre, yeni medya araçlarının ve sosyal teknolojilerin mülteciler/göçmenler için üç aşamada hayati önemi bulunuyor: ülkelerinden çıkış, yolculuğun kendisi ve vardıkları ülkedeki hayatlarını devam ettirme, yeni bağlar ve topluluklar kurma. Diğer yandan, yeni bağlar ve topluluklar kurma konusunda sosyal teknolojileri kullananlar, sadece gündelik hayatını idame ettirmeye uğraşan mültecilerden ibaret değil. Bu teknolojiler ve ağlar, göçmenler/sığınmacılar ile ilgili eylem ve aktivist hareketleri de buluşturuyor, yeni dayanışma ağlarının oluşumu ve organize edilmesine katkı sağlıyor. Nitekim biz de bu önemli noktalarını özetlemeye çalıştığımız konferansta, Yunanistan ve Türkiye'deki bu tür göçmenlerle dayanışma ağı oluşturma ve paylaşım uygulamalarında sosyal medyanın kullanımına eleştirel bir gözle bakmaya çalıştığımız araştırmamızı sunduk.

Sınırlara Hayır 2016 Kampı

Çalışmamızda, Türkiye ve Yunanistan'daki dayanışma gruplarının, yeni medya ve dijital medyayı; mesajlarını yaymak, harekete geçmek ve eylemlerini organize etmek amacıyla nasıl kullandıklarını inceledik. Ayrıca; kimlik, değerler, bağlılıklar ve amaçlar açısından sivil inisiyatiflerin; misyonları, göçmen/sığınmacı krizleri hakkındaki açıklama ve görüşleri, gerçekleştirdikleri yerel ve ulusal düzeydeki dayanışma eylemleri ve uygulamaları üzerine odaklandık. Ek olarak, bunların diğer taban örgütlenmeler ve sivil toplum aktörleriyle bağlantılarını ele aldık. Bu dayanışma gruplarını ve kullandıkları ağları daha yakından anlamak üzere de, Temmuz ayında Yunanistan'ın Selanik şehrinde, yeni ulus ötesi bağlantılar kurmak üzere bir araya gelen Sınırlara Hayır 2016 Kampı'na (*No Borders Camp 2016*) katıldık. Araştırmamız sırasında yaptığımız gözlemlerle, sınırlarda kurulan uzun süreli kamplar ve göç politikalarıyla mücadele etmek üzere organize edilen protestolar gibi konuları derinlemesine anlamaya çalıştık.

Sınırlara Hayır Kampı'ndaki inisiyatiflerin, etnografik olarak incelenmesi dışında; Selanik, Atina, İzmir, İstanbul gibi şehirlerde örgütlenmiş ve kendiliğinden ortaya çıkmış Türkiye'den beş, Yunanistan'dan dört dayanışma inisiyatifinde aktif şekilde yer alan bireylerle gerçekleştirdiğimiz derinlemesine görüşmeler çalışmamızın veri evrenini oluşturdu. Bu yolla, aktivist hareketlerin sosyal medya kullanımı açısından zayıf ve güçlü yanlarını anlamaya çalıştık. Araştırmamız, Türkiye ve Yunanistan'da kendi kendine örgütlenen dayanışma inisiyatiflerinin, bilgi paylaşımı yapmak ve mesajlarını iletmek üzere yeni ve dijital medyayı (websiteler, bloglar, e-posta listeleri ve sosyal medya) etkin ve sistematik bir şekilde kullandıklarını, sosyal medya olarak en çok Facebook ile WhatsApp'ın tercih edildiğini ortaya koydu. Aynı şekilde, özellikle e-posta listeleri, Facebook ve WhatsApp, insanları dayanışma amacıyla bir araya getirmek için de tercih ediliyordu. Ayrıca, bu inisiyatiflerin, yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde göçmen konularıyla ilgilenmek üzere kurulan sivil toplum kuruluşları ile aralarındaki iletişim çok sınırlıyken, kendi kendine örgütlenmiş diğer yapılar ile kısmi bir etkileşim ve işbirliği içinde oldukları belirlendi.

Genel olarak, ilgili araştırmalar ve kuramsal çalışmalar aracılığıyla, politik fonksiyonları ve örgütleyici özellikleri nedeniyle sosyal medyanın, toplumsal hareketlerin iletişiminde çok etkili oldukları biliniyordu. Bizim çalışmamız ise, organize etme ve karar verme süreçleri söz konusu olduğunda, e-posta listeleri ve telefon görüşmeleri/mesajlarının, sosyal medyaya (çok kısıtlı kullanım ve genellikle WhatsApp üzerinden iletişim) kıyasla öncelikli olarak tercih edildiğini ortaya çıkardı. Bu arada, Yunanistan ve Türkiye'deki aktivist gruplar, global şirketler tarafından sahiplenilen sosyal medya kullanımına mesafeli yaklaşırlarken, fiziksel buluşmalara yönelik geleneksel uygulamaların ve yüz yüze etkileşimlerin belirgin bir şekilde önemini koruduğunu ifade ediyorlardı.

Öyle ki, katıldığımız uluslararası Sınırlara Hayır Kampı 2016, aslında sosyal medya aracılığıyla organize edilmemiş, aksine, sosyal medya kullanımı, yeni medya uygulamalarına yönelik güvenlik, mahremiyet, devlet kontrolü gibi konularla ilgili şüpheler nedeniyle, bazı (anarşistler, parlamento dışı solcular, otorite karşıtları vs.) katılımcı gruplar tarafından bizzat boykot edilmişti. Diğer yandan, katılımcıların çoğu, günümüzün medya merkezli toplumlarında, yeni ve dijital medyanın oynamış olduğu hayati rolün farkındaydı ve aktivistler olarak, bunların kullanımıyla ilgili kuşkularını yenmek üzere dijital beceriler geliştirmeleri gerekliliğini vurguluyorlardı. Ek olarak, etkinliğe ilk defa katılanlar, özellikle de çeşitli sınırlamalar nedeniyle dışa açık, uluslararası projeler gerçekleştiremeyen Türkiyeli katılımcılar için bu buluşma, ağların geleceği ve farklı projelerde ve inisiyatiflerde kullanılma potansiyelleri üzerine birlikte çalışabilmek açısından önemli bir fırsattı.

Sosyal Medya ve Örgütlenme

Öyle görünüyor ki, dayanışma inisiyatiflerinin hayata geçirildiği özgül sosyal ve politik bağlamlarda sosyal medyanın kullanımıyla ilgili dinamikler ve konular çeşitli akademik araştırma ve tartışmalara konu olmaya devam edecek. Bu arada da sosyal medya, kendiliğinden örgütlenmiş pratiklerin, ana akım medyanın göç konuları ve mülteci krizleri karşısında yürüttüğü propagandaya karşı, güvenilir bilgi ve veri sağlayan önemli bir araç olma niteliğini sürdürecek. Ancak, sosyal medyanın farklı sosyal aktörleri harekete geçirme potansiyeli - ideolojik olsun veya olmasın - onları harekete geçiren çağrılara ve harekete geçenlerin mücadele amaçları ile üstesinden gelmeyi hedefledikleri sorunlara yaklaşımlarına bağlı. Bu çerçevede de, bireysel ve kişiselleşmiş ağ ile uygulamaların, mesajların ve etkinliklerin iletişimi ile koordinasyonunun sağlanmasında, dayanışmanın organize edilmesinde daha etkili, verimli olması hiç de şaşırtıcı değil. Burada kendi kendine örgütlenen kolektif inisiyatifleri bekleyen zorluk ise, grup dinamiklerini yönetmek ve katkıda bulunan farklı kesimlerin rollerini belirleyerek, ortak bir paydada buluşulmasını sağlamak olacak gibi görünüyor.

AVRUPA BİRLİĞİ – TÜRKİYE MÜLTECİ ANLAŞMASI: BİR SÜREÇ DEĞERLENDİRMESİ

Şule TOKTAŞ - Ahmet İÇDUYGU

Khas öğretim üyesi - Koç Üniversitesi öğretim üyesi

Türkiye, 2011'de patlak veren Suriye iç savaşından beri dünyanın en fazla Suriyeli mülteci barındıran ülkesi oldu. 2015 yazında yüzbinlerce mültecinin Avrupa sınırlarına dayanması akabinde yaşanan trajik olaylar ise mülteci sorununu bir kriz durumuna dönüştürdü. Her ne kadar bu yaşanan mülteci akını güncel siyasi bir mesele gibi algılanmış olsa da sorunun özellikle Avrupa Birliği-Türkiye arasındaki göç süreçleri açısından tarihsel bir geçmişi var ve bu, sadece yaşanmakta olan Suriyeli mülteciler sorunu ile sınırlı değil. Özellikle 1980'lerden sonraki küresel göç hareketlerine bakılacak olursa, siyasi ve ekonomik istikrarsızlık içerisindeki Afrika, Asya ve Orta Doğu ülkeleri kaynaklı göçlerde Türkiye'nin geçiş ülke olması ve Avrupa Birliği ülkelerinin de varış noktası olması eş zamanlı gelişen süreçlerdir.

Suriye'de iç savaş akabinde gelişen kitlesel mülteci akını karşısında Türkiye liberal bir kabul anlayışını benimseyerek, dünya standartlarından daha iyi nitelikte mülteci kamplarını uygulamaya sokmuştur. Öte yandan, Avrupa ülkelerinin mülteci akınına karşı tutumu kısıtlayıcı ve sınırlandırıcı oldu. Sınır kapılarına dayanan mülteciler karşısında Türkiye'yi sınırlarını korumamakla eleştiren Avrupa'nın bu tutumu, Türkiye'de resmi çevrelerce kamp içi ve kamp dışı üç milyona yaklaşan mülteciye verdiği desteğin Avrupa ülkeleri tarafından yeterince takdir edilmediği şeklinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte, mülteci akınına karşı tezat yaklaşımları sergileyen taraflar 2016 Mart ayında, Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Almanya Şansölyesi Merkel öncülüğünde AB-Türkiye göç anlaşması olarak da bilinen bir uzlaşıya varmıştır[1].

İşbirliği, Suriyeli mülteciler de dâhil olmak üzere tüm transit ve düzensiz göçmenlerin artan rakamlarına karşı bazı önlemleri içermekteydi. İnsan kaçakçılığı oranlarının düşürülmesi, Avrupa'ya yönelen mülteci akınının azaltılması, Türkiye'nin AB üyelik müzakereleri çerçevesinde vize serbestisi kazandırılması ve Türkiye'nin mültecilerinin daha iyi korunabilmesi için mali yardım öngörülmekteydi. Türkiye'den Yunan adalarına 20 Mart 2016 tarihinden sonra gelen her düzensiz göçmenin, 4 Nisan 2016 tarihinden itibaren Türkiye'ye iade edilmesi söz konusuydu. İnsan kaçakçılığının ve Avrupa'ya düzensiz ve kontrolsüz yollardan girişin engellenmesi esasında iade edilen her bir Suriyeli karşılığında, Türkiye'de kayıtlı olan bir Suriyeli, Avrupa Birliği ülkelerine yerleştirilecekti. Türkiye'ye de barınma, istihdam, eğitim ve sağlık gibi alanlarda mülteciler için kullanılmak üzere mali destek paketi öngörülmüştü. Türk vatandaşlarının Avrupa'ya girişlerindeki vize zorunluluğunun, koşullar yerine getirildiği takdirde, Haziran ayında

kaldırılacağı kabul edilmişti.

Her ne kadar AB ile Türkiye arasında varılan bu anlaşmanın içeriği gerek Türkiye'de gerekse çeşitli Avrupa ülkelerinde ağır şekilde eleştirilmiş olsa da, anlaşmanın Mart 2016'da imzalanmasından sonra geçen ilk altı aylık dönemde Avrupa'ya yönelen mülteci sayılarında düşüş gözlenmiştir. Avrupa Birliği, Yunanistan'dan Türkiye'ye mülteci iade etmede başarısız olmuş ve iade edilen mülteci sayısı düşük kalmıştır. Buna rağmen, genel olarak, Avrupa'ya yönelme ve düzensiz yollarla sınır geçme azalmıştır. Avrupa'ya yönelen mülteci sayısının düşmesi Avrupa lehine bir başarı olarak görülebilir fakat anlaşmanın diğer maddelerinde kaydedilen gelişme son derece sınırlı kalmış ve anlaşmayı sürüncemede bırakmıştır. Taraflar arasında güvensizlik hızla tırmanmış, işbirliği ruhu ciddi anlamda zedelenmiş ve hatta anlaşmanın askıya alınması seçeneğini zorlayan noktalara varmıştır.

Sürecin yavaşlamasına sebep olan güvensizlik sendromunu çeşitli faktörler tetiklemiştir. Brexit süreci ile kendini iyice belirginleştiren Türkiye karşıtı popülist siyasal söylem ve tutumların, Avrupa ülkelerinde sıklıkla propaganda malzemesi olarak kullanılması, Türkiye'de rahatsızlığa sebep olmuştur. Öte yandan Avrupa Birliği tarafında ise, Kürt meselesi ile bağlantılı olarak Türkiye'nin terör tanımını Avrupa tanımına yakınlaştırmada direnmesi olumsuz karşılanmıştır. Türkiye'nin mülteciler için güvenilir bir üçüncü ülke olma statüsünün gerek yaşanan terör bombalamalarının, gerekse 15 Temmuz'daki darbe girişiminin etkileri ile sorgulanması da gündeme gelmiştir. Belki de güvensizlik ortamını en çok belirleyen noktanın, Türk vatandaşlarına bir takvim çerçevesinde vaat edilen vize serbestiyetinin gerçekleştirilmemesi olduğu söylenebilir. 2016 sonbaharında bile vize serbestiyeti konusunda henüz bir ilerleme sağlanamamıştır. Türkiye'ye yapılması planlanan 3 milyar avroluk mülteci yardımının sadece minik bir yüzdesinin serbest bırakılması ve mali yardım adımlarının izlenmemesi ise, Türkiye'nin güvensizliğinin diğer sebeplerindendir.

Avrupa Birliği ve Türkiye arasında imzalanan bu göç anlaşmasının devamı ve istikrarı, yaratılan güvensizlik ortamında zor görünmektedir. Vize konusunda ilerleme ile geri kabul anlaşması birbiriyle ilişkilendirilmektedir. Anlaşmanın içeriğine birçok Avrupa ülkesinde çeşitli çevrelerce hâlâ karşı çıkılmaktadır. Türkiye ise, anlaşmaya daha genel ve uzun vadeli bir beklenti ile yaklaşmakta ve AB üyeliğine yapabileceği katkıya odaklanmaktadır. Dolayısıyla anlaşmada verilen sözlerin tutulmaması, AB'nin Türkiye'yi üye olarak kabul etmeyeceği şeklinde yorumlanmaktadır.

Her ne kadar anlaşma, amacına ulaşmada yetersiz kalsa da, Türkiye'nin, mevcut sığınma ve mülteci rejiminin sistemik sorunlara rağmen devamlılık arz ettiği görülmektedir. Türkiye barındırdığı mülteci nüfusa hâlâ koruma sağlayabilmektedir. Üstelik kabul, yerleştirme, entegre etme ve doğallaştırma olarak özetlenebilecek birbirini sırasıyla takip eden göç süreçleri, Suriyeli mülteciler özelinde gözlenebilmektedir. Türkiye siyasa yapıcıları Suriyeli mültecilerin entegrasyonu için bazı somut adımlar atmıştır. Örneğin, 13 Ekim 2014 tarihinde Geçici Koruma Yönetmeliği çıkartılmıştır. Böylelikle koruma altına alınanların eğitim, sağlık gibi insani yardıma erişimleri genişletilmiştir. 15 Ocak 2016 tarihinde ise, Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik yayımlanmıştır. Geçici koruma statüsündeki yabancıların bu statüyü elde ettikten altı ay sonra çalışma iznine başvurma hakkını düzenleyen yönetmelik, ekonomik entegrasyonun en temel düzenlemelerindendir.

Temmuz 2016'da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilere zaman içerisinde vatandaşlık yolunun açılmasından bahsetmiştir. Her ne kadar vatandaşlık süreçlerinin nasıl işleyeceği veya hangi adım ve kriterlerle konunun ele alınacağı henüz kesinlik kazanmasa da, Suriyeli mültecilere Türk vatandaşlığı verilmesi seçeneğinin dile getirilmesi, Türkiye'nin Suriyeli mültecileri artık misafir olarak görmediği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim, Suriye'de siyasal istikrar sağlansa bile mültecilerin büyük bir kısmının altyapı yıkımı, toplumsal gerginlik ve zayıflayan ekonomi gibi sebeplerden ötürü ülkelerine dönmeyebileceği görüşü gerçekçi bir öngörüdür. Suriyelilerin orta ve uzun vadede Türkiye'de yerleşik kalacağının kabulü, beraberinde çeşitli ekonomik, sosyal ve siyasi önlemleri gerektirmektedir. Sayıları üç milyona yaklaşan mülteci nüfus her ülkenin doğal soğurma kapasitesini zorlayabilecek bir hacimdedir. Türkiye, kendi tarihinde, hiç bu kadar yoğun bir mülteci nüfusu, tüm idari, yasal, siyasal ve toplumsal donanımları ile birlikte koruma durumunda kalmamıştır. Dolayısıyla, tek bir ülkenin çabası ve gayretinin çok ötesinde birçok ülkenin maddi ve maddi olmayan kaynaklarını seferber etmesi gereken bir durum söz konusudur. Türkiye, çeşitli uluslararası ortamlarda mültecilerin durumlarının iyileştirilmesi ve daha iyi olanakların yaratılması yönünde somut adımlar atılması gerekliliğinin altını çizmektedir.

Suriyeli mülteciler örneği, göçün yönetişiminin devletlerin, uluslararası örgütlerin ve sivil toplumun kolektif işbirliğini gerektirdiğini bir kez daha ispat etmiştir. Uluslararası işbirliğinin sağlanması, Türkiye'deki Suriye kökenli mültecilerin daha iyi yaşama ve entegre olma olanakları için elzemdir. Her ne kadar AB - Türkiye göç anlaşması bu işbirliği ruhunu başlangıçta yansıtmış ve hatta işbirliğinin somut adımlarını içermiş olsa da, tarafların siyasi ajandaları sebebiyle sekteye uğramıştır. Yukarıda değinilen karşılıklı güvensizlik ortamı, düzensiz göç veya sığınma hareketleri yönetişimini zorlaştırmaktadır. Göçün yönetişimi, AB - Türkiye göçmen anlaşmasında olduğu gibi, Suriyelilerin geri gönderilmesi veya göç hareketinin tersine çevrilmesi gibi bir anlayışla değil, mültecilerin insani yardıma ulaşma ve insani yaşama koşullarının iyileştirilmesi amacında ve merkezinde gelişmelidir. Anlaşmanın uygulanabilmesi için tarafların, sorumluluğu diğer tarafa atmak yerine, beraberce yüklenmesi gerekirdi.

İşbirliğini uzun vadeli düşünmek ve kısa vadeli menfi çıkarlar uğruna daha kapsayıcı yaklaşımı heba etmemek, mülteciler konusunda ortak sorumluluk bilinci ile hareket etmenin gereklerindendir. Bu sebeple AB'nin, Türkiye'nin AB üyeliğini sorgulayıcı tutumu ve zaman zaman masadan kaldırma tehdidi, mülteci konusunda işbirliğini sıkıntıya sokmaktadır. Üyelik konusunun canlı tutulması, sadece AB-Türkiye ilişkilerinin genel seyri açısından değil, sığınma ve iltica hareketleri gibi uluslararası göçün iyi yönetişimi açısından da önemlidir. Avrupa Birliği ülkeleri mülteciler konusunda sorumluluk paylaşımı anlayışı ile hareket etmeli ve mülteci nüfusunu daha iyi koruyabilmesi için Türkiye'ye yardım etmelidir. Bu anlayış, daha ikna edici ve somut adımlarla perçinlenmelidir. AB'nin çıpa olma vasfı sadece mültecilerin korunmasına değil, demokratikleşme süreçlerine de katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla, geçici veya kalıcı olarak üyeliğin askıya alınması gibi söylemler tüm süreçlere olumsuz etkide bulunmaktadır. Türkiye'nin sığınmacılar ve mülteciler için güvenli üçüncü ülke olma kapasitesi ancak bu olumlu genel yaklaşımla geliştirilebilir.

[1]Yazı Ekim 2016 tarihinde kaleme alınmıştır. Mülteci anlaşmasını bir süreç olarak bu tarihe kadar yaşananlar ışığında değerlendirmektedir.

GÖÇ, GÖÇMENLİK, TÜRKİYE, AVRUPA, DÜNYA: GÖZLEMLER, DEĞERLENDİRMELER

Levent SOYSAL

Khas öğretim üyesi

Göç meselesiyle ilk karşılaşmam 60'lı yılların sonuna, 70'li yılların başına uzanmakta. 1961 yılında resmi olarak başlayan Türklerin Avrupa'ya göçü giderek siyasallaşan toplumsal muhalefetin önemli gündem maddelerinden biriydi. O zamanlar önce lise ve sonra üniversite öğrencisi olarak yaptığımız tartışmalarda, gazetelerde çıkan göçmen işçilerin sağlık muayenesinden nasıl geçirildiklerini gösteren fotoğraflara bakıp eleştirmekteydik. Ayrıca, Ruhi Su'nun sesinden dinlediğimiz Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya ait, "Almanya'da Çöpçülerimiz" şiiri, Bekir Yıldız'ın *Alman Ekmeği*, Füruzan'ın Berlin'in *Nar Çiçeği* romanları, Tunç Okan'ın *Otobüs*, Şerif Gören'in *Almanya Acı Vatan* filmleri göç üzerine duygu ve düşünce dünyamızı belirlemekteydi.

Otobüs filminde Tunç Okan'ın uçsuz bucaksız, insansız bir yol üzerinden umutlarıyla Avrupa'ya ulaşan, orada otobüsten indikleri bomboş meydanda ve kendilerine düşman bir kent gecesinin sonunda yok oluşlarını kurguladığı işçilerin yüzlerindeki donuk, sessiz bilinmezlik, benim göç ve göçmenle duygusal düzeyde ilk yüzleşmemdi. O sıralar düzenli takip ettiğim yeni a dergisinin göçe ayırdığı özel sayıda ilanını gördüğüm ve okuduğum üniversitede öğretim üyeliği yapmakta olan ekonomist Ahmet Aker'in *İşçi Göçü* kitabı ise, konuya sosyal bilim çerçevesinde giriş yapmamın ilk durağı oldu.

Sonraları Avrupa'nın çeşitli ülkelerine yaptığımız folklor gezilerinde nereye gidersek gidelim, bulunduğumuz kente, kasabaya en uzak yerden kalkıp türkü dinlemeye, halk oyunu seyretmeye gelen işçilerimizle yaptığımız selamlaşmalar ve sohbetleri ise ilk etnografik karşılaşmalar olarak sayabilirim sanıyorum. Bu görüşmelerde gurbet ve hasret üzerine yapılan kısa konuşmaların yanı sıra, onların gözünden yeni hayatlarını ve Avrupa'yı dinlemek, yeni hayatlarına ve mekânlarına tanıklık etmek, sorunlarını tartışmak olanağı buluyorduk.

Avrupa'ya yaptığımız söz konusu gezilerden birinde, Fransa'nın şimdi adını hatırlamadığım küçük bir kentinde katıldığımız folklor festivalinin ev sahipleri festival süresince konaklamamız için bizi sıra sıra apartman bloklarının olduğu, kentten oldukça uzakta bir bölgeye götürmüşlerdi. Ev sahiplerimiz akşam yemeği sonrası, yemekhanesindeki portakal renkli plastik sandalyeleri ve masaları hala gözümün önünde duran bu apartman bloklarından birisine bizi bırakıp gitmişlerdi. İlk izlenimimiz, bırakıldığımız bu yerde, bir insanın barınmasının mümkün olmadığı, olamayacağı şeklinde idi. Ev sahiplerimize ulaşacağımız bir telefon yoktu. Etrafta da kimsecikler bulunmuyordu. Ancak, durumun hiç de böyle olmadığı hava kararınca anlaşıldı. Nereden geldiklerini tahmin edemediğimiz büyük bir kalabalık, bağırarak bulunduğumuz

binanın kapısına yığılmıştı. Dillerini anlamıyorduk. Bizim aramızda Fransızca bilenlerin konuşma becerisi ise "This is a book" düzeyinden öte değildi. Ne olacağını kestiremediğimizden bir yandan kapıların arkasına boş karyolaları yığarken, diğer yandan pencereden yarım Fransızca ile "Biz dostuz.", "Türkiye'den geliyoruz.", "Folklorcuyuz." gibi karşımızdakilerde bir karşılığının olup olmadığını bilmediğimiz, ama yatıştırıcı olacağını düşündüğümüz cümlelerle kalabalığa sesleniyorduk. Bu çabamızın uzun süre pek bir yararı olmadı, kapılar zorlandı, sonunda kısmen iletişim kurabildik. Böylece, yavaş yavaş kalabalık çözüldü ve dağıldı. Uzakta anayolun kenarında uyuşturucu ve kadın satışı yapanlar dışında, herkes gitti. Biz ise, yine de bir anlamda sabaha kadar nöbet tutmak zorunda kaldık, sonra da ev sahiplerimize net bir şekilde orada kalamayacağımızı belirttik.

Ertesi gün bölük pörçük bilgilerimizi birleştirince yerleştirildiğimiz apartman bloklarının, ilticacıların doldurulduğu bir çeşit kamp, kapımıza dayananların ise Vietnamlı mülteciler olduklarını anlamıştık. Bir gün önce kaldıkları blok boşaltılmış, yerine biz yerleştirilmiştik. Onlar da, binalarından çıkartılarak, yerlerine Türk göçmenlerin yerleştirileceği düşüncesiyle kapımıza dayanmışlardı. Yarım Fransızcamızla göçmen olmadığımızı, yerlerini almaya gelmediğimizi, kendilerini bir kez daha yerlerinden yurtlarından etmek niyetinde olmadığımızı nasıl olduysa anlatabilmiştik. Biz ise, bizi seyretmeye, türkü dinlemeye gelen Avrupa'ya işçi olarak gitmiş bir göçmen kategorisinin dışında, yerinden yurdundan edilmiş adına mülteci denilen bir başka kategori göçmen ve onların içinde bulundukları koşullarla tanışmıştık.

Avrupa'ya Göç: İşçiler, Türkler, Müslümanlar

Türkiye'den Avrupa'ya göçün artık klasikleşmiş olan öyküsü 1960'lı yılların başında çeşitli Avrupa ülkeleriyle yapılan ikili değişim anlaşmalarıyla başlar. Anlaşmalarla amaçlanan göç değildir. Başlarda, işçi gönderen ve işçi alan ülkelerdeki havanın karşılıklı mutluluk tablosu yansıttığını söylemek yanlış olmaz. Öyle ki, Türkiye'den uğurlanan beş yüz bininci işçiye hediyeler verilir, dönemin bakanı ile havaalanında resimler çektirilir, resimler gazetelerin birinci sayfalarında yerini bulur. Almanya topraklarına ayak basan bir milyonuncu işçiyi de yüksek kademeli bürokratlar karşılar, hediyeler verirler, bu törensel gösteri ülkenin en önemli haftalık dergisi *Der Spiegel*'e kapak olur.

Yaklaşık on yıl sonra ise, değişim diye başlayan süreç göçe dönüşür. Yine bir on yıl daha sonra Avrupa ülkelerinin çoğu değişim sürecini, sona erdirse de göç durmaz, bu kez ailelerin birleşmesi hakkı üzerinden devam eder. Gidenler işçidir, değilse bile gittikleri yerlerde işçileşmişlerdir. Çoğunluk erkeklerdir. Zaman içinde, özellikle de değişim döneminin sona ermesinden sonra kadınlar da göç kervanına katılırlar. Gidenler Fazıl Hüsnü'ye "Ne duruyoruz be kardeş, aylık bin yeşil mark/Varalım dağılalım kartal Anadolu'dan yeryüzüne/Beyler altın uykularından uyanmak üzere, haydi/yollarını temizliyelim/ Al güneşten bile utanmadan; pis el, pis yürek" dizelerini yazdıran süreç, çok kısa bir sure içinde yerleşik, madenlerde, fabrikalarda çalışan, sokakları, işyerlerini temizleyen, '*heim*''larda kalan göçmenlerden yerleşik toplumlar oluşmasına yol açmıştır. Bakkallar, kasaplar, *import-export* dükkanları, dönerciler, kebapçılar açılmış, çocuklar okula başlamış, *heim*'lardan evlere geçilmiştir.

Bu arada, unutmamak gerekir, Avrupa'nın kuzeyine göç edenler yalnızca Türkler değildir. Aynı dönemlerde İspanyollar, Portekizliler, Yugoslavlar, Yunanlılar, İtalyanlar Avrupa'nın büyük kentlerinin yoksul mahallelerini, kırsal bölgelerinin köylerini mekân edinmişlerdir. Franco Brusati'nin 1974 filmi *Bread and Chocolate* (*Ekmek ve Çikolata*), dönemi, biri İtalyan biri Türk iki erkek ve Yunanlı bir kadın göçmenin iş bulma, yükselme, yaşama kavgası üzerinden anlatır ve muhteşem bir kara komediye dönüştürür. Pedro Almadovar ise, 1984 yapımı *What Have I Done to Deserve This (Bunu Hak Edecek Ne Yaptım)* filminde İspanya üzerinden köyden kente, kentten yabancı ülkelere göçün görsel kuramını, umut dolu bir kara komediyle bize sunar. Tunç Okan'ın *Otobüs*, Pedro Almadovar'ın *Bunu Hak Edecek Ne Yaptım* ve Fatih Akın'ın *Duvara Karşı* filmlerinin göç kuramı olarak okuması için "Başka Diyarlara Görsel Yolculuklar: Sinemasal Göç Kuramları" (2009) başlıklı makaleye bakılabilir.

Yetmişli yılların Batı Berlin'i Doğu Almanya olarak bildiğimiz Alman Demokratik Cumhuriyeti sınırları içinde kalmış, etrafı duvarla çevrili bir adadır. Bugün nitekim Berlinliler Hamburg'a, Münih'e gidecekleri zaman hâlâ, "Batıya gidiyoruz" derler. Göçmenler, işte bu Batı Berlin adasının duvara yakın boş duran yıkık dökük, ucuz, içerden tuvaleti olmayan apartman dairelerine yerleşir ve adanın içinde, Kreuzberg'te, punklar, anarşistler, sanatçılarla yan yana yaşayan bir göçmen mahallesi doğar. Gelenler çoğaldıkça yabancılar, başka ülkelerden gelenler (*Auslaender*) diğer semtlere de yayılırlar. Yabancılar yalnızca Türklerden de ibaret değildir. Onlara, İtalyanlar, Yunanlılar, Afrikalılar, Araplar eklenir. 1989'da duvar yıkıldığında, Vietnamlılar görünür olurlar. Türkler kendi aralarında Aleviler, Kürtler, Yezidiler; Yugoslavyalılar, Hırvatlar, Bosnalılar, Sırplar, Slovenler olarak farklılaşırlar. Doksanlara gelindiğinde göç artık işçi göçü değildir. Gelenler hâlâ yabancıdırlar ama kültür temelinde ayrışırlar, kültür temelinde, sosyal politika alanının öznesi haline gelirler. Yalnızca Almanya değil, tüm Avrupa artık çokkültürlüdür, kendisini öyle görür, öyle tanımlar. Kamusal projeler, politikalar bu yeni tespite yönelik olarak şekillenmeye başlar.

Berlin Senatosu'na bağlı ve 1990'lardaki adıyla Yabancılar Temsilciliği (*Auslaender Beaftragter des Berliner Senats*) birbiri ardına Berlin'deki etnik grupları tanıtan kitapçıklar yayınlamaya ve tanıtım kampanyaları düzenlemeye başlar. Bu kampanyaların birinde değişik renklerden ve mesleklerden kadınlı, erkekli, çocuklu portrelerden oluşan bir afiş "Biz Berlin'iz/Berlin Biziz. Biz açık ve esmer tenliyiz (*Wir sind Berlin. Wir sind helle und dunkle*)" başlığı altında kentin reklam panolarını süsler. Herkesten, her kesimden, her renkten oluşan bu insanlar "OpenCity" Berlin'i oluştururlar. Yine aynı dönemde, örneğin Berlin Gençlik Müzesi'nde gençlere göçmenleri tanıtmak için açılan bir sergi, gelenleri Türkiye'den bir köy manzarası ile karşılamaktadır. Bir harman yerinde köylüler atla çekilen bir dövenle buğdayı dövmekte, diğerleri yabalarla buğdayı samanından ayırmaktadırlar. Sonraki sahnelerde ise, Almanya'ya gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Birbiriyle zıt gibi görünen bu iki göçmen temsili, bir yandan da göçün ikinci aşamasındaki entegrasyon/uyum denkleminin iki uç noktasına işaret etmektedir. Türkler hem kozmopolit Açık Kent Berlin'in parçasıdır, hem de hiç bitmeyecek, her seçim döneminde, her ekonomik krizde gündeme düşen bir uyum probleminin.

Böylelikle, her ne kadar yetkili veya yetkisiz, hiç kimsenin, uyumun hangi koşullar yerine getirilirse sağlanacağına dair somut bir düşüncesi ya da önerisi olmasa da, uyum hep gündemde kalacak bir mesele olarak kurumsallaşmıştı. Öyle ki, bir göçmenin, gözü kara bir Türk gencin -başka bir milliyetten bir genç de olabilir- işlediği basit bir suçun bile içinden çıkılmaz bir uyum tartışması başlatması artık işten bile değildir. Uyum tartışmasının en ağır bedeli ise kadınlara çıkarılır. Giyilen başörtüleri bir yanıyla çokkültürlülük temelinde tolerans çerçevesine alınıp kabul görürken, diğer yanıyla Türk kültürü olarak somutlaştırılıp örnek uyum problemine dönüştürülür. İşlenen bir kadın cinayeti, anında kültürel bir eksikliğe ve uyumun imkânsızlığına

işaret eder. Aynı argüman kadın göçmenlerden gelince kültürel çeşitliği reddetmekle suçlanabilirler. Daha da ilginci, neredeyse durup dururken, ortaya bir "*leitkultur*" (yön gösterici kültür, hakim kültür) kavramı atılır, sonradan gelenlerin Alman kültürünün öncülüğünü, öncelliğini kabullenmesi önerilir, ardından da deyim yerindeyse yer yerinden oynar. Çünkü mesele artık köy ve köylülükle özdeştirilen Türk kültürünü tanımlamaktan, Alman kültürünü tanımlamaya dönüşmüştür. Böyle bir tanımlama ise Almanya'nın yaşamış olduğu Nazi dönemi dolayısıyla imkânsızdır. Kendisine sorulduğunda Alman Şansölyesi Merkel, Almanya'dan Polonya'ya geçtiğinde gördüğü ormanların Alman ormanlarından farklı olduğunu söylemekle yetinir. Alman kültürü tanımlanamaz, *leitkultur* unutulur, ancak uyum konusu kapanmaz, olduğu gibi durmaktadır.

2000'li yıllara gelindiğinde bir kategorik dönüşüm daha yaşanır. İşçi iken etnik kimliğiyle tanımlanıp Türk olan göçmen, bu kez Müslüman olur. Özellikle de 2001 yılında New York'ta İkiz Kuleler'e yapılan saldırı sonrasından başlayarak Avrupa'da yaşayan Türkiye ve Arap ülkelerinden göçmenler artık Müslüman olarak, Müslümanlıkları öne çıkarılarak kamusal alanda yerlerini almaktadırlar. İslam dininin çeşitli yorumları üzerinden dünya siyaset ve savaş sahnesine çıkan silahlı hareketlerin Avrupa içinde ve dışındaki eylemleri arttıkça, uyum, daha doğru bir deyimle uyumsuzluk, tartışmaları da şiddetlenir. Avrupa, göçmen karşıtı siyasi akımların marjinal oluşumlar olmaktan çıkıp ağırlıklarını yerel, ulusal ve AB düzeyinde duyuran, parlamentolarda rahatlıkla yer bulan kitlesel desteğe sahip toplumsal hareketlerin, siyasal oluşumların sahne aldığı bir bölgedir artık. Danimarka'da alevlenen Peygamber karikatürü krizinden (*Cartoon Affairs*) Fransa'daki *Charlie Hebdo* krizine, yine Fransa'daki ile-de-Paris saldırılarından Berlin'deki Noel Pazarına (*Weinachtsmarkt*) bir tır kamyonun sürülmesine, ardı kesilmeyen olaylar zincirine bakıldığında ise, en azından bugün için, kategorik Müslüman düşmanlığına cevap olarak yürütülen kategorik İslamofobia tartışmalarının, yürütülen propagandaya karşı koymakta yetersiz kaldığını, kalacağını söylemek hatalı olmayacaktır.

Burada ele aldığım meseleleri "Başından Sonuna Almanya'daki Türklerin Göç Hikâyesi" (2011) başlıklı makalemde daha geniş kapsamlı bulabilirsiniz.

Türkiye'nin Göç Ülkesi Olması

Yüzümüzü Avrupa'dan Türkiye'ye döndüğümüzde ise, Irak ve Suriye savaşlarının uzantısı olarak sayıları gittikçe artan bir göçmen topluluğunun sınırları geçerek, sınırların hemen yanı başındaki kentlerden başlayarak en uzağındaki kasabalara, kentlere kadar gidebilecekleri, iş bulabilecekleri, yürüyerek veya lastik botlarla sığınabilecekleri her yere yayılmış oldukları görülüyor. Hepsine kategorik olarak Suriyeli denilen, günlük konuşmalardan ülkeler arası diyalog ve atışmalara konu olan, resmî olmayan rakamlara göre üç buçuk milyon civarında olduğunu kabullendiğimiz bir topluluk bu. Günlük hayatımızın içindeler, yanı başımızda veya sayılarının ne kadar olduğunu tam olarak bilmediğimiz kamplarda yaşıyorlar, resmî devlet kurumlarından yerli yabancı yardım kurumlarına yine sayısını bilmediğimiz onlarca kuruluştan hizmet alıyorlar.

Doğal olarak Suriyeliler Türkiye'ye yolu düşen ilk göçmen topluluğu değil. Onlardan önce Irak savaşından kaçan sayıları iki yüz bin civarında Kürtler ve Araplar vardı. Ondan önce Bulgaristan'ın sınırları açması üzerine Türkiye'ye gelen üç yüz bin civarında Bulgaristanlı Türkler. Seksenler boyunca Afganistan'daki savaştan kaçan Afganlılar, Türkmenler. Bavul ticareti derken, sürekli, yerleşik bir ticaret işine giren yine kategorik olarak Rus diye bildiğimiz eski Sovyet cumhuriyetlerinin vatandaşları. Filipinlilerden Gürcülere, Moldovyalılardan Özbeklere ev işlerinde çalışan, yaşlılara bakan, geçici ya da sürekli burada yaşayan kadın göçmenler var.

Türkiye'nin göçle, göçmenlerle tanışması bunlarla sınırlı değil elbette. Osmanlı döneminde Amerikalara göç edenlerden, savaşlar ve mübadeleler sonucu Türkiye'den gidenler, Türkiye'ye gelenler, seksenlerde ve sonrasında Avrupa ülkelerine iltica edenlere kadar göç akımlarını çeşitlendirmek mümkün. Tarih boyunca Anadolu'nun bir geçiş yolu olduğunu buna eklediğimizde, Türkiye ile göçün tanışmasının çok eski olduğunu söyleyebiliriz. Ancak burada benim sözünü ettiğim "Türkiye'nin göç ülkesi olması" nitelemesi sayısal, olgusal bir duruma dikkat çekmekten çok, göç denilen durumun toplumsal bilince ve hükümet politikalarına sıçramasına işaret ediyor.

Dolayısıyla artık Türkiye'den söz ederken, göç ülkesi olduğumuzu vurgulamaktayız. Göç, hükümetlerin, siyasal partilerin, sivil toplum kuruluşlarının gündeminde. Türkiye'nin İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir Göç İdaresi Genel Müdürlüğü var artık. Göç raporları yayınlanmakta, yabancıların oturma ve çalışma izinlerini düzenlenmekte, yurttaşlığa geçiş yasaları üzerinde çalışmalar yürütülmekte. Avrupa Birliği ülkeleriyle göçmenlerin durumuna ilişkin anlaşmalar yapılmakta, göçmenlerin kimi kamplara yerleştirilirken (açılan kamplar ödüller bile almakta), kimileri geldikleri ülkelere iade edilmekte, bir ara yaşadığınız kentin sokaklarını dolduran göçmen kalabalıkları birden kaybolmakta, sonra başka bir kentte yeniden ortaya çıkmaktalar. "Almanya göçmenleri alacakmış" gibi gerçekliği şüpheli bir haber sonucu Edirne sınırına giden yollar, taşıyabildikleri ne varsa ellerinde göçmen kafileleriyle dolmakta. Konuyla ilgili konferanslar, çalışma grupları, yardım kurumları oluşturulmakta, araştırmalar yapılmakta, entegrasyon politikaları geliştirilmekte, önerilmekte. Kısaca göç ülkesi olduğumuzu yadsıyacak çizgiyi çoktan ve kaçınılmaz olarak aşmış durumdayız.

Göçün Sonu

Yüzümüzü bu kez de Türkiye'den dünyaya dönelim. Bugün, göç adına göreceğimiz manzara, 1960'larda başlayan Türkiye'den ve Avrupa'nın güney çeperlerinden merkeze doğru gerçekleşmiş işçi göçünden çok farklı. Sadece o dönemde gitmiş olanların, yerleşik topluluklara dönmüş olmasıyla sınırlı değil bu farklılık. Latin Amerika'dan ABD'ye yönelik hareketlilik karşısında, ABD'nin yasal statüsü olmadan yaşayan ve çalışanları yasal konuma getirmek için aflar çıkartması ile de sınırlı değil. Artık Güney Afrika'dan Norveç'e, Japonya'dan Brezilya'ya dünyanın her yerinde yasal veya yasal olmadan yaşayan, çalışan başkaları var. Manzara esas olarak yetmişlerde Fransa'da karşılaştığımız, Vietnamlı mültecilerin durumunun neredeyse dünya çapında yaygınlaşması, olağanlaşmasını arz etmekte. Sanki dünya yollara düşmüş gibi. Yollara düşenlerin sayıları eksilmiyor, artıyor. Yollara düşenler zorluk nedir bilmemecesine, Afganistan'dan kalkıp sınırlar aşarak İran, Türkiye, Sırbistan, Macaristan üzerinden, o yol kapalıysa Rusya'nın arktik çembere en yakın yerinden Norveç'e geçerek, Almanya'daki akrabalarının, hemşehrilerinin yanına gitmeye çalışıyorlar. Kenya'nın yarı kurak Dadaab kentinde dünyanın en büyük kamplarında yaşayan üç yüz binden fazla insan var. Gidilecek göç yolları her yöne uzamakta, sınır tanımamakta. Mevcut siyasal göç ve iltica rejimleri, göçle başa çıkmaya çalışan yerel, ulusal, uluslararası, ulus üstü kurumlar neredeyse çaresiz, çalışmaz durumda. Gelinen yerde tanık olduğumuz hareketliliğe göç demek de yetersiz kalıyor artık. Yeni sözcüklere, yeni sözlüklere, yeni yaklaşımlara acil ihtiyaç duyduğumuz bir noktadayız. Göçün sonuna gelmiş durumdayız.